

SOLIDARITET MED ANDRE 'ANDRE'

LIVSHISTORISKE VEJE IND I POLITISK AKTIVISME PÅ DEN DANSKE VENSTREFLØJ, 1960-1990

■ JESPER JØRGENSEN

Gennem de seneste 60 år er der sket en markant udvikling i danskernes måde at engagere sig politisk på. Omkring 1960 toppede antallet af partimedlemmer, med tæt ved 600.000 medlemmer, ca. 13 % af befolkningen, på tværs af partierne.¹ Derefter indtraf en lang periode med fald i medlemstal, så der i dag kun er ca. 125.000 medlemmer af Folketingets partier, svarende til godt 2 % af befolkningen.

Det voldsomme fald i partimedlemskaber kan dog ikke tages som udtryk for faldende politisk engagement, men må snarere ses som udtryk for en diversificering af deltagelsesformer, hvor befolkningen gennem de seneste 60 år også er blevet tiltrukket af politiske udtryks- og handlemåder, der overordnet kan betegnes som politisk aktivisme.² Det er en udvikling, som tillige kan ses internationalt.³ Sociologer og politologer har peget på, hvordan faldende tillid til politiske autoriteter, individualisering, polarisering, krisen for de store ideologiske fortællinger og nye medieteknologier har forandret vilkårene og mulighederne for politisk deltagelse og samtidig påvirket menneskers motivation for at engagere sig i aktivistiske bevægelser.⁴

Politisk aktivisme er deltagelsesformer, der benytter sig af andre kanaler og metoder end mere institutionaliserede former (individuelle som kollektive) som stemmeafgivning, parlamentarisk arbejde, lobbyarbejde eller korporatistisk deltagelse. Aktivisme er samtidig et yderst varieret fænomen, der kan strække sig fra at "like" en politisk facebookside, over frivilligt græsrodsarbejde, happening og lovlige demonstrationer, til blokader, hærværk, sabotage og terror. Aktivistiske bevægelser tager typisk udgangspunkt i en opfattelse af, at det etablerede politiske system eller ligefrem den demokratiske styreform ikke kan eller vil adressere væsentlige politiske og sociale problemstillinger, og indebærer der-

1 Bille: "Den danske partimodels forfald?", 9.

2 Gundelach: *Sociale bevægelser*; Mikkelsen m.fl.: *Popular Struggle*; Nielsen: *Demokrati i bevægelse*; Hein Rasmussen: *Sære Alliancer*.

3 Beck: "Subpolitics"; Meyer og Tarrow: *The Social Movement Society*.

4 Beck: *Magt og modmagt*; Giddens: *Modernity and Self-Identity*; Rosanvallon: *Counter-Democracy*; Touraine: *The Voice and the Eye*; Bennet og Segerberg: "The Logic of Connective Action".

med forestillinger om hvilke virkemidler det enkelte menneske må gribe til for at skabe forandring i samfundet.⁵

Inden for de seneste år har der været en udvikling både inden for den historiske og sociologiske forskning i retning af en stigende interesse for personlige og emotionelle faktorer i analysen af aktivisme.⁶ Dette ligger i forlængelse af en opfattelse af aktivisme som mere end et kalkuleret fænomen, som noget der også indebærer elementer af følelsesudbrud, spontanitet og oplevet nødvendighed.⁷ I det perspektiv indeholder aktivisme et kognitivt arbejde med at afveje og retfærdiggøre deltagelse. Beslutningen om at deltage er individuel og har dermed en subjektiv dimension.

På dette grundlag har Arbejdermuseet og Institut for Statskundskab ved Aarhus Universitet i projektet Protest! sat sig for at behandle politisk aktivisme på venstrefløjen 1960-2020 gennem både forskning, formidling og undervisning. Denne artikel er projektets andet forskningsoutput og har til formål at undersøge personlige baggrunde og motivationer bag politiske aktivisme på den danske venstrefløj i perioden 1960-1990.⁸ Problemstillingen var som udgangspunkt planlagt belyst gennem det tematiske fokuspunkt, som er blevet kaldt: Beslutningen om deltagelse, herunder hvad er omstændighederne omkring personers beslutning om at deltage i politisk aktivisme? Undervejs i analysearbejdet har forklaringsmodellen dog forskubbet sig fra at fokusere på et mere bevidst valg om aktivistisk deltagelse til fokus på livshistoriske veje ind i den politiske aktivisme, da det har vist sig frugtbart til at forstå de svar, de 'historiske' aktivister har givet på vores spørgsmål.

DET EMPIRISKE GRUNDLAG

Analysen fokuserer på aktivister med tilknytning til freds- og solidaritetsbevægelserne, der udgjorde kernen af venstrefløjens aktivisme under den kolde krig, specifikt fra Vietnambevægelsen og Anti-apartheid-bevægelsen samt fra miljøbevægelsen. Vietnambevægelsen ses generelt som en katalysator for "det nye venstre", der stod i modsætning til "det gamle venstre" og dets mere traditionelle former for demokratisk deltagelse igennem de politiske partier og fagforeninger.⁹ Anti-apartheid-bevægelsen er særlig interessant i sammenhængen, fordi

5 Lindekilde og Olesen: *Politisk protest*.

6 Poletta: *It Was Like a Fever*; Gildea, Mark og Warring: *Europe's 1968*.

7 Jasper: *The Art of Moral Protest*.

8 Den første delundersøgelse af Thomas Olesen og denne artikels forfatter er en komparativ analyse af historisk og nutidig politisk aktivisme med udgangspunkt i teorien om, at der er sket et paradigmeskift fra en kollektiv aktionslogik til en *connective* aktionslogik (jf. Bennett og Segerberg: "The Logic of Connective Action"). Indsendt til tidsskriftet *Moving the Social. Journal of Social History and the History of Social Movements* (Bochum) i april 2020.

9 Nordentoft og Hein Rasmussen: *Kampagnen mod Atomvåben og Vietnambevægelsen*; Hein Rasmussen: *Sære alliancer*; Gobolt, Holmsted Larsen og Hein Rasmussen: "The Vietnam

den tidsmæssigt strækker sig fra starten af 1960'erne og helt frem til efter afslutningen af den kolde krig. Den er sammenlignelig med Vietnambevægelsen på en række punkter, men hidtil kun behandlet indirekte gennem andre aktørers historier og af bevægelsen selv.¹⁰

Begge bevægelser var kendetegnet ved at være danske udgaver af internationale protestbevægelser, ved at lykkes med få enkeltsagen på den politiske dagsorden og i sidste ende se den overtaget af den etablerede del af det politiske system, in casu socialdemokratiske regeringer. Undervejs eksperimenterede begge bevægelser med nye frames, mediebrug og aktionsformer, der skabte folkelig opmærksomhed, ligesom dele af dem udviklede sig i en radikal retning med brug af politisk vold. Endelig har begge bevægelser virke efterladt sig på spor i form af arkiver og blade i Arbejdersmuseet & Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv (ABA) samlinger.

Miljø-/klimabevægelsen er som den eneste bevægelse repræsenteret i både den historiske og nutidige del af det samlede Protest!-projekt. Aktivister fra miljøbevægelsen inddrages i denne del af undersøgelsen som en form for testgruppe til de to andre bevægelser aktivister. De er dermed med til at anskueliggøre, at de danske venstrefløjsaktivisters livshistoriske veje ind i den politiske aktivisme indeholder både fællestræk, men også betydelige variationer.

Til Protest!-projektet er gennemført i alt 15 interviews med nutidige aktivister og 15 interviews med "historiske" aktivister, jf. Tabel 1. Interviewene er blevet til på baggrund af en semistrukturerende interviewguide, der har tilladt fleksibilitet til at indfange mere fyldige erindringsberetninger, samtidig med at der er blevet sikret en teoretisk forankring.¹¹ Interviewguidens spørgsmål har således været inddelt i en række sektioner, som hver for sig operationaliserer teoretiske dimensioner omkring ressourcer, politiske mulighedsrum og -strukturer og kommunikation. Det indsamlede interviewmateriale er efterfølgende blevet transskriberet og udgør den centrale del af denne artikels empiriske grundlag. Efterfølgende vil alle interviews blive arkiveret i ABA's erindringssamling.

ORAL HISTORY

Karakteren af det empiriske materiale fører undersøgelsen ind på det historiefaglige område Oral History eller mundtlig historie. Historikeren Sofie Lene Bak har defineret begrebet som: "En forskningsmetode, der indsamler, dokumenterer og fortolker vidnesbyrd og erindringer gennem mundtlige interviews. Metoden benytter sig af den klassiske kildekritik, der også anvendes på skriftlige

War"; PET-kommissionen: *PET's overvågning af protestbevægelser*; Bjerregaard: "Et undertrykt folk har altid ret".

10 Morgenstjerne: *Denmark and National Liberation in Southern Africa*; PET-kommissionen: *PET's overvågning af den antiimperialistiske venstrefløj*; Øvig Knudsen: *BZ*; Nielsen m.fl.: *Aktivister mod Apartheid*.

11 Kvale og Brinkmann: *Interview*.

kilder, men har desuden udviklet og inkorporeret kildekritiske værktøjer, bl.a. fra erindringshistorisk teori.” Hun skitserer Oral History’s historiografi som udgjort af tre tilgange, hhv. en arkivarisk, en socialhistorisk og en erindringshistoriske tilgang. Den arkivariske tilgang har et *top-down*-fokus på beslutningstagere, den socialhistoriske et *bottom-up* på det ofte ikke-skriftlige, ”tavse flertal”, mens den erindringshistoriske tilgang mere eksplicit har problematiseret erindringen – dets subjektive og foranderlige karakter præget af personlige efterrationaliseringer og kollektive fortællinger i samfundet samt interviewerens påvirkende rolle, også betegnet som interviewets intersubjektivitet. Oral History opfattes derfor i forlængelse heraf også som nøglen til at studere og identificere det generations-, kultur- og socialt bestemte samspil mellem den individuelle og den kollektive erindring.¹² Ofte trækker studier på flere af de tre tilgange på én gang, hvilket også vil være tilfældet i dette tilfælde. Den erindringshistoriske tilgang bidrager i forhold til denne undersøgelse ikke mindst til at skærpe opmærksom på, at 68-generationens narrativ om ungdomsoprørets generationelle, antiautoritære og emanciperede sider ikke skygger for andre indsigter i aktivisternes veje ind i den politiske aktivisme, og helt generelt på, at historien ikke kun bliver aktørernes egne selviscenesatte historier.

Derfor inddrages også det beslægtede begreb livshistorie (*Life History*), der handler om at få indsigt i bredere menneskelige forhold ved at opnå viden om og forstå menneskelige erfaringer. Livshistoriske studier handler mere konkret om at dokumentere nuancer, kompleksitet og mening i et givet liv. Med andre ord må vi for at forstå et individuelt liv i sin kontekst, forstå kompleksiteten af liv i det pågældende samfund (*community*),¹³ her de udvalgte protestbevægelser. Det er uden tvivl et ambitiøst projekt, som man måske aldrig kommer helt i mål med.

En oplagt spørgsmål er, i hvor høj grad de udvalgte aktivister kan siges at udgøre et repræsentativt udsnit af aktivister fra de udvalgte bevægelser og fra periodens protestbevægelser generelt? Det gør de kun til en vis grad, alene på grund af det forholdsvis lave antal interviewede, selvom der i udvalget i udgangspunktet er taget hensyn til en så stor variation i alder, køn, politiske orientering og organisatorisk placering i bevægelserne som muligt. Især for det sidste parameters vedkommende er det kun lykkedes i et begrænset omfang, da et eventuelt valg af mere perifere aktører frem for centralt placerede aktivister blev vurderet til at kunne give færre informationer om bevægelserne og organisationernes indre dynamik og virke.

Af flere grunde danner undersøgelsens empiri derfor ikke grundlag for at kunne tegne en definitiv profil af en politisk aktivist på den danske venstrefløj i

12 Bak: *Oral History i Danmark*, 9-13. For den erindringshistoriske tilgang, se: Bryld og Warring: *Besættelsestiden som kollektiv erindring*; Gildea, Mark og Warring: *Europe's 1968*.

13 Ardra L. Cole og Gary Knowles: *Lives in Context*, 23. Se også: Valerie J. Janesick: "Oral History, Life History, and Biography", 152.

Tabel: 1: 15 interviews med historiske aktivister

Navn (fødeår)	Dato for interview	Sted for interview	Primære organisation
Morten Thing (1945)	9. april 2019	Private hjem, Østerbro	De Studerendes Vietnam Aktion
Wilfred Gluud (1947)	16. april 2019	Café, Nørrebro	Indokinakomiteerne
Tove Jensen (1944)	23. april 2019	Demos' butik, Nørrebro	Demos
Irene Nørlund (1951)	7. maj 2019	Private hjem, Østerbro	Indokinakomiteerne
Villo Sigurdsson (1944)	14. maj 2019	Private hjem, Frederiksberg	Venstresocialisterne
Litten Hansen (1944)	28. maj 2019	Private hjem, Vanløse	Plum-fonden
Troels Toftkær (1941)	4. juni 2019	Private hjem, Østerbro	Socialistisk Folkeparti
Steen Christensen (1946)	30. juli 2019	Private hjem, Hvidovre	Socialdemokratiet
Morten Nielsen (1961)	1. august 2019	Global Aktions kontor, Nørrebro	Sydafrikakomiteen i København
René Karpantschov (1965)	15. august 2019	Arbejdermuseet, København	BZ-bevægelsen
Gorm Gunnarsen (1962)	26. august 2019	Arbejdermuseet, København	Landskomiteen Sydafrika Aktion
Lisa Lauesen (1952)	29. august 2019	Arbejdermuseet, København	Tøj til Afrika
Ingrid Hind (1928)	15. september 2019	Private hjem, Bagsværd	NOAH
Anne Lund (1953)	21.-22. oktober 2019	Private hjem, Brabrand/ Arbejdermuseet, Taastrup (via telefon)	Organisationen til Oplysning om Atomkraft (OOA) Aarhus
Jesper Carlsen (1954)	22. oktober 2019	Sommerhus, Jerup/ Arbejdermuseet, Taastrup (via telefon)	Organisationen til Oplysning om Atomkraft (OOA) Aarhus

perioden, men aktørernes erindringer kan alligevel bidrage til forståelsen af problemstillingen omkring, hvorfor eller hvordan en gruppe af mennesker blev aktivister. For det første komplementerer og supplerer deres livshistorier de skriftlige kilder, som findes, og for det andet giver de mulighed for, at komme tættere

på det den amerikanske antropolog Glifford Geertz' har kaldt for en tyk beskrivelse af den kultur, som aktørerne levede i¹⁴ – i dette tilfælde en "tykkere" beskrivelse af deres veje ind i den politiske aktivisme. Det er artiklens påstand, at de vil kunne bidrage til at skitsere kollektivbiografiske træk ved den type af aktivister, som de udgør.

Af ydre fællestræk har de alle, at de var centralt placerede fuldtidsaktivister, for hvem det vigtigste i livet for en periode var den politiske sag. De var aktive igennem en længere årrække, og de er enten stadig aktive eller har en vis grad af relation til det venstrefløjens aktivistmiljø. Selvom flere giver udtryk for, at deres indstilling til samfundsindretningen har ændret sig på visse punkter, har ingen af dem tilkendegivet, at de har brudt med eller fortrudt deres politiske fortid.¹⁵

BØRN AF KOMMUNISTER

Den centrale problemstilling omhandler altså selve anslaget til den politiske aktivisme. Hvad får det enkelte menneske til at handle aktivistisk, og i første omgang, hvad er baggrunden for den mere eller mindre bevidste beslutning om at engagere sig politisk gennem aktivisme. I den store europæiske undersøgelse *Around 1968: Activism, Networks, Trajectories* (2007-2011), der bygger på små 500 interviews, peges der på, at især de flestes første erfarede, socialiserende institution – den familie, man vokser op i – spiller en væsentlig betydning for den senere politiske aktives valg af løbebane i livet.¹⁶ Denne undersøgelses erindringsinterviews bakker op om den antagelse. De fleste af vores aktivister indleder således med at fremhæve deres families historie og især forældrenes holdninger og handlinger som afgørende for deres egen stillingtagen til livet og det omkringliggende samfund.

På samme vis har historikeren Cilia Hughes, der har undersøgt den britiske venstrefløj på baggrund af interviews med 90 aktivister fra den britiske Vietnambevægelse, udpeget efterkrigstidens klassebevidste arbejderfamilier med stærke bånd til partiet Labour og dets venstrefløj som et centralt arnested for 1960'ernes venstreorientering i Storbritannien. Derudover peger hun på kommunistiske familier samt på familier fra etniske og religiøse mindretal med immigrant- eller flygtningebaggrund. I forhold til denne undersøgelse giver især de sociale dynamikker, der var på spil i kommunistiske familier, genklang. Vores danske interviews genspejler de britiske resultater, når Hughes fremdrager, at børn af kommunister fra en tidlig alder blev opdraget til at være kritiske over for

14 Clifford Geertz: "Thick Description".

15 Se også: Fillieule og Neveu: *Activist Forever?*

16 Oseka, Voglis og Goltz: "Families", 46-47, 71. Det pointeres samtidigt, at mange af de interviewede 68'ere er stærkt påvirkede af den populære fortælling om, at de brød med deres forældregeneration ("the generation gap"), selvom det ved en nærmere granskning af deres livshistorie er tydeligt, at aktivismen i højere grad er dybt indlejret i det 20. århundredes historie i Europa, herunder deres forældres. Se også: Thompson: "Family Myths, Models and Denials".

de etablerede autoriteter og kom til at opfatte sig selv som en del af en gruppe af udenforstående ("outsiders' or 'others'") med særlige relationer til andre 'andre' i andre lande. De var mere end normalt disponeret for at føle solidaritet med mennesker på kanten af samfundet, både nationalt og internationalt: "The concept of solidarity came to assume powerful subjective meaning; young activists inhabited the imagined identity of radical 'other' to live out a sense of themselves as political and social agents fighting alongside foreign and British subversives."¹⁷

Børn født ind i den kommunistiske verden, der ikke kun i britisk, men også i dansk sammenhæng af kulturhistorikeren Morten Thing, er blevet beskrevet som et særegent disciplineret samfund i samfundet med egen identitet og kultur, overtog i overvejende grad deres forældres sociale forståelse af politisk aktivisme som en normal hverdagsbegivenhed – i daglig tale; en naturlighed. Ifølge Thing var kommunismen i høj grad familiebasert. Hele familien var medlem af partiet, og efter Anden Verdenskrig kom dette til at gøre sig gældende i generationer, hvor børn af kommunister blev aktive i først Danmarks Kommunistiske Ungdom (DKU), derefter moderpartiet, Danmarks Kommunistiske Parti (DKP).¹⁸

Morten hin Røde

Blandt de 15 interviewede aktivister er fire opvokset i hjem med kommunistiske forældre. En af dem er netop Morten Thing, der er født i 1945 og som ung blev aktiv i Vietnambevægelsen. Han besvarer interviewguidens første spørgsmål om baggrunden for sit eget aktivistiske engagement således:

Ja, den korte version er, at jeg voksede op i et kommunistisk hjem, og begge mine forældre kom fra meget religiøse miljøer og var på mange måder meget moralske mennesker. Altså etiske overvejelser spillede en stor rolle også i vores opdragelse (...) jeg husker engang min søster kom hjem og fortalte om, at en lærer havde været grov over for en elev, og det første min mor så spørger om, er, hvad gjorde du så? Jamen, jeg forsvarede hende naturligvis, sagde hun så, og så blev hun rost, ikke.¹⁹

17 Hughes: "Narratives of Radical Lives". Se også: Hughes: *The Socio-Cultural Milieux of the Left*, 34-38. I Hughes' ph.d.-afhandling og andre steder omtales disse børn også som "Red Diaper Babies" eller "Red Diapers" efter Kaplan og Shapiro: *Red Diapers* – en antologi med erindringer fra børn af amerikanske kommunister og andre venstreradikale. I denne undersøgelses kohorte er der kun ét eksempel på opvækst i et decideret aktivt socialdemokratisk miljø.

Det er Steen Christensen, senere international sekretær og partisekretær for Socialdemokratiet, der voksede op i Sydhavnen i København (Interview med Steen Christensen 30. juli 2019). Den eneste med en forælder med anden etnisk baggrund end dansk er Viljo Sigurdsson, der med dansk far og iransk mor voksede op i Iran frem til sit 16. år (Interview med Viljo Sigurdsson 14. maj 2019).

18 Thing: *Kommunismens kultur*, 996.

19 Interview med Morten Thing 9. april 2019. I sine trykte erindringer skriver Morten Thing, at han ligesom mange andre drenge af kommunistiske forældre blev opkaldt efter Martin

Outsider-rollen finder vi også hos Thing: "... det der med, at mine forældre var kommunister, var jo noget vi skjulte. Min søster havde lært mig, at det første jeg skulle gøre, når jeg kom hjem med kammerater, det var jo at gemme Land og Folk."²⁰

I Things tilfælde spillede ikke mindst forældrenes erfaringer fra Anden Verdenskrig og modstandskampen mod den tyske besættelsesmagt ind på hans syn på verden. Faren, Børge Thing, havde deltaget i både stikkerlikvideringer og sabotage, blev fængslet, undslap og levede under jorden, fra 1944 som leder af Borgerlige Partisaner (BOPA). På spørgsmålet om, hvordan Morten Thing tror farens erfaringer fra en væbnet konflikt har påvirket ham, giver han udtryk for, at han kom til at dele sin fars verdensanskuelse på en række områder. Han fremhæver bl.a., at det under særlige omstændigheder, som under en krig, kan være nødvendigt at foretage handlinger, der kan gå ud over andre mennesker og deres ting. De gamle modstandsfolk, som han voksede op med i hjemmet og i forældrenes omgangskreds, fik i det hele taget karakter af rollemodeller: "... jeg syntes jo, at de dér bombefolk, som jeg kendte lige fra jeg var lille barn, var helte, heltene i mit liv. Så det har givet spillet en kæmpe rolle..."²¹

Morten Thing blev som ung studerende på Københavns Universitet aktiv i De Studerendes Vietnam Aktion, medlem af det dagsordensættende, venstreradikale tidsskrift *Politisk Revys* redaktion og deltog i de store demonstrationer mod USA's involvering i Vietnamkrigen i slutningen af 1960'erne og i planlægningen af demonstrationerne mod Verdensbanken i 1970. Som et meget konkret eksempel på den historiske erfaringsudveksling mellem generationer af venstrefløjsaktivister sendte han i 1973 en kopi af hans fars eksemplar af den kommunistiske modstandsgruppe BOPA's partisanmanual *Kogebogen* til Chile, hvor en af hans venner videregav den til den radikale venstrefløjsgruppe Movimiento de Izquierda Revolucionaria (MIR).²²

Andersen Nexø's revolutionære romanfigur, Morten, fra den selvbiografiske roman *Morten hin Røde* fra 1945 (Thing: *Min egen historie*, 24).

20 Ibid.

21 Ibid. Det indledende spørgsmål til Morten Thing efter en kort introduktion til projektet og interviewpersonen: "Men prøv at starte med at fortælle lidt om din baggrund, og hvordan du blev politisk engageret på den nye del af venstrefløjen i begyndelsen af 1960'erne?" Alle de historiske interviews blev sat i gang på den måde.

22 Ibid. Tanken om at distribuere *Kogebogen* til revolutionære i udlandet var ikke ny. I 1966 havde Den Danske Anti-apartheid Komite, hvor Børge Thing var bestyrelsesmedlem, overleveret en oversættelse af *Kogebogen* til den sydafrikanske modstandsorganisation Pan-Africanist Congress (PAC) (Ibid.; Interview med Litten Hansen 28. maj. 2019). Se også: Thing: *Min egen historie*, 160; Lassen: *Kuppet i Chile*, 122. *Kogebogen* stod for sin del på skuldrene af kommunisternes undergrundsvirksomhed i 1930'erne (Kaj Gejls erindringer, s. 16, Carl Madsens arkiv, kasse 5, ABA). Se også: Møller, Rosenfeldt og Jørgensen: *Den røde underverden*, 318-319.

Chefideologens datter

Irene Nørlund, født i 1951 og senere aktiv i Vietnambevægelsen, især i Indokina-komiteerne, er også barn af kommunistiske forældre. Hun er inde på noget af det samme: "Ja, altså jeg kommer fra en familie, hvor både min far og mor, de var medlem af DKP og havde været aktive under Anden Verdenskrig, og det var nok en vigtig rod for dem...". Hun fortæller også, at hun som barn var på sommerlejr i DDR og på sommerferier i Sovjetunionen. Selvom hun ikke selv tillægger det så stor betydning, så fremhæver hun, at mødet med mennesker i disse lande gav hende et andet syn på de kommunistiske stater i øst, end hvad der var almindeligt i Danmark. Hun mindes også en tur med sin far, Ib Nørlund, til Rumænien i 1968, hvor hun som 17-årig første gang stiftede bekendtskab med vietnamesere: "... vi var til sådan en stor offentlig middag, og der kom der nogle mennesker ind og lige pludselig rejste alle sig op og klappede, og der spurgte jeg, hvorfor klapper de? Jamen, det var, fordi det var en vietnamesisk delegation..."²³ Faren, der i 1960'- og 70'erne var en af kommunistpartiets mest indflydelsesrige funktionærer og politikere, var som den første fra den danske venstrefløj på et månedlangt besøg i det kommunistiske Nordvietnam i begyndelsen af 1966.²⁴ Solidariteten med verdens 'outsiders' blev således udøvet af faren i praksis og internaliseret i datteren fra barnsben.

Da Irene Nørlunds forældre blev separeret, flyttede hun med sin mor, både fysisk og i løbet af 1960'erne også politisk ud af DKP. Undervejs blev stedfaren, Per Borch, der kom til i 1965, en inspirationskilde. Han havde oprindeligt også været medlem af DKP, men blev med splittelsen af den kommunistiske verdensbevægelse maoist, medlem af Kommunistisk Arbejdskreds (KAK) og senere aktiv i De Danske Vietnamkomiteer (DDV).²⁵

Morten Thing og Irene Nørlund er begge eksempler på, at børn af kommunister fulgte deres forældre ud af den sovjet-kommunistiske bevægelse, men tog det politiske engagement og aktivismen med sig videre til Det Ny Venstre og andre marxistisk-leninistiske grupperinger.

Endnu et Martin Andersen Nexø-barn

I andre kommunistiske familier var det ikke forældrene, men børnene der brød med DKP. Det skete mest bemærkelsesværdigt i forbindelse med den splittelse, der opstod i Vietnambevægelsen i slutningen af 1960'erne, hvor DKP tog parti for

23 Interview med Irene Nørlund, 7. maj 2019; mail fra Irene Nørlund til forfatteren, 1.4.2020.

24 Farens rejse til Nordvietnam gjorde ham til en tidlig frontfigur i den danske modstand mod Vietnamkrigen. Efter hjemkomsten blev en rejseberetning fra hans hånd først udgivet som føljeton i partiavisen Land og Folk, derefter som bog, ligesom han tog på en foredragsturne rundt i landet om mødet med det kæmpende Vietnam (Holmsted Larsen: *Tiden arbejder for os*, 85-87). For Ib Nørlunds position i DKP i 1970'erne, se: Jørgensen: "Partiets grå eminence?"

25 Interview med Irene Nørlund, 7. maj 2019; mail fra Irene Nørlund til forfatteren, 28.1.2020.

den moderate indsamling Vietnam 69, mens de mere aktivistiske kommunister blev ekskluderet for deres engagement i DDV.²⁶ Én af dem var Tove Jensen, der sammen med sin mand, Erik Jensen, kom til at udgøre kernen i DDV og forlaget Demos, der senere udviklede sig til en antiimperialistiske og antiracistiske forening:

Jeg er født af en familie, hvor mine forældre var politisk aktive, havde været det under Anden Verdenskrig, og været med, deltaget, men far havde specielt deltaget i modstandsbevægelsen, og dvs. jeg voksede op i et miljø, som var præget af den kamp, der havde været der, men også at mine forældre var medlem af Danmarks Kommunistiske Parti. Så jeg var selv et meget tidligt medlem af noget, der hed Martin Andersen Nexø-børnene på Amager, hvor jeg boede, og der læste vi bøger om Anden Verdenskrig og fortalte for hinanden, hvad vi havde forstået...²⁷

Ved eksklusionen af Tove Jensen stoppede begge hendes forældre med at være aktive i DKP, fordi de var utilfredse med partiets beslutning.

I lige linje fra Røde Hjælp

Et eksempel fra næste generation af kommunister er Morten Nielsen, født i 1961. Han er barnebarn af DKP's chefredaktør for Arbejderbladet/Land og Folk, Martin Nielsen og dennes hustru Agnes Nielsen, der i 1930'erne var ansat som teknisk sekretær og fungerede som kontaktled mellem DKP og Kommunistisk Internationales (Komintern) undergrundsaktiviteter i Danmark,²⁸ samt søn af Anton Nielsen, fagligt aktiv og amtspolitiker for DKP i Frederiksborg Amt:

Ja, jeg er født ind i meget politisk familie. En familie af kommunister (...) flere generationer tilbage og på begge sider. Både på min far og mors side, og man kan sige, at i den tradition, ligger stadig en meget stærk grad af solidaritet med andre mennesker som opererer politisk (...) Min farmor [Agnes Nielsen] var f.eks. leder af det der hed Røde Hjælp, som hjalp tyske flygtninge igennem Danmark og videre til Sverige som oftest, eller hjalp dem med at finde et sted i Danmark.²⁹

Selvom Morten Nielsen selv lægger vægt på, at han ikke blev indoktrineret, så har han alligevel en klar fornemmelse af, at de politiske holdninger i hjemmet, og hvad der fulgte med ved at opvokse i en kommunistisk familie, var med til at forme hans politiske verdensbillede. Han nævner, at han som andre "DKP-børn" var på pionerlejr i både Danmark og Østeuropa. Især fremhæver han et ophold på en

²⁶ Holmsted Larsen: *Tiden arbejder for os*, 171.

²⁷ Interview med Tove Jensen 23. april 2019.

²⁸ Møller, Morten; Niels Erik Rosenfeldt og Jesper Jørgensen: *Den røde underverden*, 206.

²⁹ Interview med Morten Nielsen 1. august 2019.

børnelejr på den kommunistiske højskole, Tidens Højskole i Hørsholm, omkring 1973-1974, der gjorde et stort indtryk på ham:

... der havde DKP en stor børnelejr deroppe med 3-400 børn eller sådan noget, og mellem de børn, der var der en ret stor gruppe chilenske flygtningebørn, og jeg kan huske en aften, hvor der var en eller anden hjemmeværnsøvelse ude i skoven, hvor der blev skudt lidt med løst krudt. De her børns reaktioner (...). De havde ikke bare taget flyveren til Danmark, altså, de havde noget med i ballasten. Den forståelse der, den ramte mig, den sommer der...³⁰

Senere fulgte han i farens fodspor. Han startede efter folkeskolen som murerlærling og blev faglig aktiv i den kommunistiske lærlingebevægelse, inden han senere blev aktivist i Anti-apartheid-bevægelsen i midten af 1980'erne, herunder initiativtager og ledende medlem af den senere dominerende lokalafdeling, Sydafrikakomiteen i København.

Gennemgående for børnene af kommunister er, at de husker tilbage på deres tidlige aktivistiske virke som en naturlighed. De var opfostret til det og opfattede det ikke nødvendigvis som en individuel beslutning om at gøre noget ved et konkret problem. De tre første fra efterkrigsgenerationen har tilmed det tilfælles, at de også blev outsiders i forhold til DKP, hvilket muligvis kan have skærpet deres evne til at solidarisere sig med andre 'andre' yderligere.

Som MS-far så søn

Aktivist fra ikke-kommunistiske familiemiljøer nævner også en grad af naturlighed. I disse tilfælde var forældrene aktive i andre partier eller ideologiske organisationer som Én Verden og Mellemfolkeligt Samvirke (MS), hvor et internationalt perspektiv med fred og retfærdighed også stod centralt.³¹ Miljøaktivisten Jesper Carlsens forældre mødte eksempelvis hinanden som ulandsfrivillige, de byggede skoler i Grækenland i de første efterkrigsår og efter at have stiftet familie engagerede de sig i MS's nødhjælpsarbejde i Østafrika. Han lægger selv stor vægt på betydningen af farens politiske overbevisning:

Ja, altså, jeg er vokset op i et hjem med en far, der var meget politisk aktiv, hvad hedder det, interesseret, og havde altså, jeg har fulgt hans synspunkter, fra han var socialdemokrat, til Aksel Larsen lavede SF, og VS kom frem. Så han var med som, var også underviser, men han var interesseret i politik, og havde et standpunkt, som var kritisk, vil jeg sige, over for mange ting. Så det smittede selvfølgelig af, og han var kontroversiel på mange måder, men hans holdninger, dem fulgte jeg jo, og derfor var det helt na-

³⁰ Ibid.

³¹ Det Konservative Folkeparti (Anne Lund), Steen Christensen (Socialdemokratiet), Én Verden (Gorm Gunnarsen) og MS (Troels Toftkær og Jesper Carlsen).

turligt at først i 70'erne, at tingene blev, hvad skal man kalde det, politiseret meget, at der var de her bevægelser imod forurening, og atomvåben, og krigen i Vietnam, og så havde jeg et naturligt standpunkt dér.³²

Jesper Carlsen blev også selv som ung voksen politisk engageret. Først i den maoistisk-inspirerede Tvind-bevægelse:

... så kom jeg til Aarhus, gik på lærerseminarium, og dér var der jo en helt masse politiske strømninger i gang i byen, og der skete det, at jeg blev involveret i Tvind-bevægelsen, igennem et års højskolekursus for lærerstuderende. I virkeligheden så havde jeg overvejet det dér. Der var dannet et nyt seminarium, Det Nødvendige Seminarium på Tvind, som virkede til at have fat i nogle store, gode spørgsmål. Det var jeg tiltrukket af, og så var der det her årskursus for folk, der allerede var involveret i en læreruddannelse, så det var jo oplagt, og det år, det gik jo i høj grad ud på politisk skoling, vil jeg sige.³³

Med baggrund som søn af en meget politisk interesseret far, der nok var venstreorienteret, men ikke medlem af noget parti, og heller ikke selv blev partiorganiseret, vil han med rette kunne opponere mod at blive kategoriseret som et barn af kommunister. Kun i en bredere og indirekte forstand kan der argumenteres for at mange venstrefløjsaktivister som Jesper Carlsen, der delte verdensbillede med SF, VS, Tvind-bevægelsen eller en af de forskellige maoistiske og trotskistiske organisationer som f.eks. KAK, Kommunistisk Forbund Marxister-Leninister (KFML)/Kommunistisk Arbejderparti (KAP) og Revolutionære Socialististers Forbund (RSF)/Socialistisk Arbejderparti (SAP), var påvirket af historiske og ideologiske tråde tilbage til DKP og den kommunistiske ideologi, der tog udgangspunkt i den russiske Oktoberrevolution i 1917 og reelt udgjorde den eneste venstreopposition fra 1920'erne til 1950'erne.³⁴

Samtidig var andre politiske traditioner også til stede i aktivisternes familier. Fem aktivister nævner forældre, især mødre, der delte holdninger med Det Radikale Venstre. 3-4 stykker nævner forældre med socialdemokratisk orientering, og tre fremhæver fædre, der var medlem af eller stemte på Det Konservative Folkeparti.³⁵ Disse forholds betydning er ikke blevet undersøgt nærmere i denne sammenhæng, men det taler mod at være for kategorisk i karakteriseringen af politiske aktivister på venstrefløjen som 'børn af kommunister'.

32 Interview med Jesper Carlsen 22.10.2020.

33 Ibid.

34 For betydningen af den russiske Oktoberrevolution for den danske venstrefløj, se: Jesper Jørgensen: "'October' as a Marker of Radicalisation".

35 Radikale Venstre: Wilfred Gluud, Troels Toftkær, Litten Hansen, Ingrid Hind og Gorm Gunnarsen; Socialdemokratiet: Steen Christensen, René Karpantschof, Jesper Carlsen og Gorm Gunnarsen; Konservative: Wilfred Gluud, Ingrid Hind og Anne Lund.

TRANSFORMATIVE UDLANDSREJSER

En god del af vores fuldtidsaktivister var, som beskrevet, skolet i politisk aktivisme fra barnsben og deres tidlige ungdom, og overgangen til at indtræde i protestbevægelsernes organisationer var derfor ofte en flydende proces. Samtidig mindes flere af dem konkrete begivenheder eller forhold, der var medvirkende til, at de blev særligt engageret i bestemte sager.

I det tidligere nævnte forskningsprojekt *Around 1968* konstateres det, at der er en helt gennemgående tendens til, at der i livshistorierne indlejres en forklaring på, hvorfor man bliver politisk engageret; hvorfor man bliver aktivist; og hvorfor verden skulle forandres. Ofte er der tale transformationshistorier eller grænseoverskridende rejser ind i det aktivistiske engagement, hvor det private liv bliver et politisk liv, og hvor de individuelle bekymringer bliver til et kollektivt projekt:

In many activists' accounts, moments of awakening were provoked by crossing a line, either geographical, social or based on gender or sexual identity. These moments are often related in terms of an encounter with something 'other', whether a different country, class or social role. They reveal the troubling existence of social inequality, injustice or oppression. These encounters are seen as transformative in that they exposed individuals to different conditions and cultures, which caused them to reflect on and break with previous ideas or modes of behavior.³⁶

Den transformative betydning af mødet med det 'andet' eller 'andre' gennem grænseoverskridende rejser kan føres tilbage til antropologen Victor Turners teori om rituelle processer, hvor den liminale fase, der er en overgangsfase mellem to stadier (f.eks. overgangen fra barn til voksen), tillægges et særligt redefinerende potentiale for et subjekts identitet. Inden for forskningen i sociale bevægelser historie og politisk aktivisme har eksempelvis sociologen Gaubin Yang brugt teorien meget direkte til at forklare den kinesiske røde garde-generations radikale transformation under Den store proletariske kulturrevolution i Kina i anden halvdel af 1960'erne.³⁷

Et andet relevant studie med et historie-sociologisk udgangspunkt (et såkaldt "multimechanisms perspective") er af sociologen Lorenzo Bosi, der på baggrund af interviews har undersøgt 25 nordirske aktivisters forskellige veje ('pathways') ind i den paramilitære organisation Provisional Irish Republican Army (PIRA) i perioden 1969-1972. Han identificerer tre grupperinger: 1) dem, der i 1969 alle-

36 Clifford, Gildea og Mark: "Awakenings", 27. Der refereres her til Belinda Davis, der tillægger den øgede mobilitet i efterkrigstiden og efterkrigsgenerationens mange møder med 'andre' stor betydning for det ny venstres aktivisters overbevisning om, at der skulle ændres noget i samfundet, og at de selv kunne gøre en forskel. Hun bygger sin analyse på interviews med 55 vesttyske aktivister (Davis: "A Whole World Opening Up", 255-256).

37 Yang: *The Red Guard Generation*, 8.

rede var aktive i den republikanske bevægelse og var stærkt påvirket af en "langvarig modhegemonisk bevidsthed", 2) dem, der tidligere havde været involveret i andre politiske aktiviteter og som gennem "bestemte transformative begivenheder" blev overbevist om at tilslutte sig den væbnede kamp efter 1969, og 3) en større gruppe af unge, der mere pludseligt fik en følelse af at skulle forsvare deres samfund mod magthaverne.³⁸

Den første af Bosis grupper har lighedspunkter med "kommunisternes børn", der husker deres ungdoms aktivisme som en nærmest naturlig forlængelse af deres barndom. Flere, herunder "kommunisternes børn", fortæller også om transformative begivenheder i form af konkrete oplevelser knyttet til udenlandsrejser som en afgørende faktor for, at de blev overbevist om, at de kæmpede for den rigtige sag, og hvorfra der i deres egen optik ikke var nogen vej tilbage. Endelig er den tredje gruppe repræsenteret i form af eksempler på, at vedkommende ikke kom fra en politisk bevidst familie og motivationen opstod gennem mere tilfældige møder i nærmiljøet.³⁹

I interviewguiden havde vi formuleret spørgsmålet: Hvilke konkrete oplevelser eller erfaringer var afgørende for din egen beslutning om aktivisme? Kun en enkelt aktivist nævner en konkret international begivenhed, der ellers ofte fremdrages i forklaringer på, hvorfor protestbevægelser opstår; Sharpeville-massakren i Sydafrika i 1960, hvor sorte demonstranter i stort tal blev skudt ned af apartheid-regimets politi.⁴⁰ Mere interessant er det derfor, at omkring halvdel nævner rejser til lande og områder som Nordvietnam, Sydafrika, Zimbabwe, Østafrika (Tanzania), Palæstina og Vesttyskland. Flere nævner det andre steder i interviewet, fordi rejseoplevelsen ikke er knyttet til, om hvad der satte aktivismen i gang, men om, hvad der bekræftede dem i, at deres politiske engagement var vigtigt.⁴¹

Det er en observation, der er gjort før, også i dansk sammenhæng. Fysiske rejser fra et sted til et andet vies særlig opmærksomhed i historikeren Karen Steller Bjerregaards ph.d.-afhandling om 1960-70'ernes solidaritet med den 3. verden.

38 Bosi: "Explaining Pathways to Armed Activism", 347.

39 Flere kom fra ikke-aktivistiske hjem, om end kun to omtaler sin familie som apolitisk (Viljo Sigurdsson og Lisa Lauesen). Flere giver til gengæld indtryk af, at den politiske aktivisme blev vækket i samspil med venner og bekendte i nærmiljøet: nabobørn (Wilfred Gluud), skole- og gymnasiekammerater (Steen Christensen, René Karpantschof og Gorm Gunnarssen) og medstuderende (Viljo Sigurdsson).

40 Interview med Litten Hansen 28. maj 2019.

41 Nordvietnam (Tove Jensen og Irene Nørlund), Sydafrika (Morten Nielsen), Zimbabwe (Lisa Lauesen), Tanzania/Østafrika (Jesper Carlsen), Palæstina (Lisa Lauesen og René Karpantschof) og Vesttyskland (René Karpantschof og Ingrid Hind). Steen Christensen blev venner med studerende fra Sydrhodesia (senere Zimbabwe) under et studieophold i York i England, hvilket vakte hans livslange interesse for det sydlige Afrika (Interview med Steen Christensen 30.7.2019). Litten Hansen blev forelsket i en afrikansk frihedskæmper på besøg i Danmark (Interview med Litten Hansen 28. maj. 2019).

Her tolkes rejserne til lande som Cuba og Vietnam som en rumligt situeret praksis, der "indholdsudfyldte" disse steder som socialistiske utopier for danske venstreorienterede. Selvom afhandlingens analyse fokuserer på et gruppeniveau, og interviews ikke bruges som kildegrundlag, fremhæves de første "solidaritetsrejser" til Cuba i slutningen af 1960'erne som "en øjenåbnende oplevelse og erfaring, der for nogle betød vejen ind i et mere manifest solidaritetsarbejde."⁴²

Distant doubles i Vietnam

Én af dem, der tidligt orienterede sig mod Vietnam og Cuba, er førømtalte Tove Jensen. Hun fortæller om sit møde med et Nordvietnam i krig i begyndelsen af 1970'erne:

Jeg var i Vietnam i 1972, og da jeg kommer hjem fra Vietnam i '72, der er det forår, og der har jeg jo været og se landet. Jeg er også syg på et tidspunkt, så jeg er også indlagt på deres hospital og oplever dem som flittige og enormt positive og i færd med at opbygge deres land, og Nordvietnam er som sagt blevet bombet, digerne er blevet bombet, dvs. vandforsyningen til rismarkerne går i stå, og det er jo i og for sig deres levegrundlag eller livsgrundlag. Så jeg kommer hjem og har været øjenvidne til, hvad skal jeg sige, altså en ødelæggelse af en infrastruktur, som jo i og for sig rammer hele civilbefolkningen. Så det er jeg sådan meget påvirket af og så op til julen i '72, der bomber, som sagt USA, digerne, og det synes jeg simpelthen er så for meget.⁴³

Som illustration til dækning af delegationsbesøget bragte DDV's blad Vietnam-Solidaritet bl.a. et billede af rejsegruppen, der overværer kvindelige "seminarister i Bac Thai holder forsvarsøvelse" under titlen "Fang piloten",⁴⁴ og det var netop disse kvinder Tove Jensen kom til at identificere sig stærkt med gennem en kobling af vietnamsolidariteten og kvindekampen i Danmark:

Vi er jo inspirerede af, at de vietnamesiske kvinder spiller en meget aktiv rolle, altså både tænker jeg ideologisk, men jo også af nød i Vietnam. Så de er jo både med på alle billederne med det militær udstyr, der er, og det bliver pludselig tydeligt, at kvinder står og styrer store våben og skyder amerikanske fly ned eller er ledere på en fabrik og topforhandleren i Paris senere ved fredsaftalerne, men dvs. også den leder for befrielseshæren, er også kvinde i Vietnam. Så det er en form for ideal om, at vi kan jo være med til det hele, fordi det var vi ikke.⁴⁵

42 Bjerregaard: "Et undertrykt folk har altid ret", 82, 244. For en teoretisering over solidaritet som en transformativ politisk relation, se også: Featherstone: *Solidarity*, 15-39.

43 Interview med Tove Jensen 29. april 2019. Se også: Bjerregaard: "Et undertrykt folk har altid ret", 372-374.

44 *Vietnam-Solidaritet*, april 1972.

45 Interview med Tove Jensen 29. april 2019.

På det helt personlige og følelsesmæssige plan fremhæver hun også dette element som afgørende: "Det var vel også det som gjorde, at jeg engagerede mig så meget, som jeg gjorde i vietnambevægelsen (...) der var også mange følelsesmæssige ting på spil. Vietnameserne er ikke ret store, og det er sådan et folk, der er sådan lidt spinkelt, og der var meget af det som appellerede til mig, også som kvinde. Jeg er heller ikke særlig stor selv."⁴⁶ Denne følelse af at have *distant doubles* stod Tove Jensen ikke alene med. Identifikationen med kinesiske og vietnamesiske kvinder var udbredt i datidens kvindebevægelse i Vesten.⁴⁷

I den revolutionære proces i Sydafrika

Anti-apartheid-aktivisten Morten Nielsen nævner både et møde i Danmark med en inspirerende sydafrikansk eksilleder, Barbara Masekela, og en delegationsrejse til en række lande i det sydlige Afrika i 1986, som begivenheder, der gjorde et stort indtryk på ham:

Den gruppe jeg var i, den besøgte Swasiland, Lesotho og Sydafrika, og turen til Sydafrika, som kun var fire dage, og der blev vi smidt ud, den var grænseoverskridende, og gjorde et meget stort indtryk. Der er to ting. Den første var, den første person vi mødte, det tog mig otte timer at komme igennem sikkerhedskontrollen, og jeg havde været med til at besætte det sydafrikanske generalkonsulat i København få måneder før.⁴⁸

Rejsen ind i et land, hvor situationen var væsentlig forskellig fra Danmark, var, som Morten Nielsen selv nævner, grænseoverskridende på flere planer. Det, der især gjorde indtryk, var den massive sydafrikanske sikkerhedskontrol, der var vendt mod personer som netop ham. Da gruppen endelig kom ind i landet, blev de fragtet direkte til townshippet Alexandra ved Johannesburg, og da de forlod området igen efter fire dage, blev de straks tilbageholdt af det sydafrikanske sikkerhedspoliti og smidt ud af landet. Det andet, der gjorde stort indtryk var de personlige møder i townshippet:

Og der mødte jeg politiske aktivister i Alexandra: præster, unge mennesker, kvinder, og var med i den revolutionære proces, som der var. På det tidspunkt var Alexandra og en række andre townships såkaldt befriede zoner (...) De fungerede på deres egne vilkår. De tømte selv deres skraldespande, de stod selv for undervisningen i skolerne, og på den måde var det jo ligesom, kan man sige, blevet autonome fra det omgivende

46 Ibid.

47 Slobodian: "Guerilla Mothers and Distant Doubles".

48 Interview med Morten Nielsen 1. august 2019.

Apartheid-Sydafrika, og den oplevelse, som jeg havde der, den gjorde et enormt indtryk.⁴⁹

Med Morten Nielsens egne ord så oplevede han en revolutionær proces, hvor folket frigjorde sig fra undertrykkelsen. På den måde blev det, han troede på, virkeliggjort lige der, hvor han var i Sydafrika. Han blev bekræftet i sin verdensanskuelse og tog hjem igen som en endnu mere overbevist aktivist.

Hjem til Østafrika

Jesper Carlsen var et par år tidligere i Tanzania med Tvinds Rejsende Højskole. Han husker på samme vis tilbage på sit gensyn med sit barndoms Østafrika som betydningsfuld for hans valg af en aktivistisk løbebane:

Fra Østafrika, der var det jo ligesom en cementering af, at der var noget, der skulle laves helt om, fordi det gik ad helvedes til, og altså verdens ulighed, den var jo sat lige op i hovedet af én, men selve det tankemæssige, det var jo i kraft af, at vi var 50 mennesker, der oplevede det sammen, og diskuterede, hvad der kunne gøres ved det. Så det var jo en slags højskole. Det var jo en højskole. Det var et højskoleophold, der satte ens tanker i gang, med hvad vil jeg bruge mit liv på, og hvad er vigtigt for én.⁵⁰

Selvom rejsen til Afrika bekræftede Jesper Carlsen i det uretfærdige i "verdens ulighed" og det vigtige i at engagere sig politisk, lagde han efterfølgende, modsat mange andre aktivister under den kolde krig, ikke sine kræfter i en solidaritetsorganisation. Han afsluttede sit Tvind-ophold, vendte tilbage til seminarieuddannelsen i Aarhus og blev aktivist i Organisationen til Oplysning om Atomkraft (OOA) – et engagement, der skulle vise sig at blive for en tiårig periode fra midten af 1970'erne til midten af 1980'erne.

KONKLUSION

Venstrefløjsaktivisternes svar på spørgsmålene om, hvorfor og hvordan de blev politiske aktivister, er i udgangspunktet individuelle. Hver aktivist fortæller sin egen unikke historie. Samtidig har de meget tilfælles. Der er typer af historier og forklaringer, der går igen, og som vi har set, matcher de også på en række centrale punkter tidligere undersøgelser af udenlandske aktivister fra samme periode.

Familiebaggrund spiller tydeligvis ind i aktivisternes forståelse af baggrunden for deres egen fortid som aktivist. Ikke i nævneværdig grad i form af et ge-

49 Morten Nielsen fremhæver også, at det gjorde stort indtryk på ham, at han efter hjemkomsten oplevede, at ANC repræsentanter i Danmark ikke var interesserede i at høre tale om eksistensen af stærke kræfter mod Apartheid-systemet inde i Sydafrika, som de som eksilbevægelse ikke havde kontrol over (ibid.).

50 Interview med Jesper Carlsen 22. oktober 2019.

nerationsopgør, som man måske kunne forvente, men i langt højere grad som en fortsættelse af forældrenes politiske kampe. Børn af kommunister og fra andre lignende miljøer blev opdraget til at føle solidaritet med andre 'andre' rundt om i verden. Forældrenes praktiske erfaringer med og overbevisning om, at de tilhørte en 'outsider'-gruppe med en politisk sag, og at det var nødvendigt at handle uden om det etablerede system, blev tilsyneladende internaliseret og videreført, også selvom den enkelte senere tilsluttede sig en anden gruppering på venstrefløj. Mere eller mindre direkte stod venstrefløjsaktivisterne på skuldrene af den kommunistiske venstreopposition fra 1920'erne til 1950'erne.

Der tegner sig tillige et billede af, at på det personlige plan kunne konkrete grænseoverskridende rejser have en afgørende betydning. Indignationen over verdens uretfærdigheder og uligheder blev tilsyneladende kraftigt forstærket i mødet med andre 'andre', som man identificerede sig med og oplevede en stærk solidaritetsfølelse overfor. Rejserne til de politiske sagers arnesteder i lande som Nordvietnam og Sydafrika åbnede i den optik et særligt transformerende vindue for en manifestation af det politiske engagement og skabelsen af en identitet som fuldtidsaktivist. Altså ikke som en udløsende faktor for at gå fra at være ikke-aktivist til aktivist, men snarere for overgangen fra en tilværelse som deltidsaktivist til at blive fuldtidsaktivist.

Undersøgelsen bekræfter derfor tidligere undersøgelser, der viser, at livet som politisk aktivist ikke kun blev til på baggrund af bevidste og rationelle beslutninger. I højere grad peger de danske aktivisters erindringer på, at der var tale om følelsesmæssige komplekse og dynamiske veje ind i den politiske aktivisme. Det aktivistiske engagement og omfanget af det kunne være stærkt præget af den enkeltes familiebaggrund og af grænseoverskridende rejser, der lader til at have været særligt virksomme, hvis de inkluderede møder med ligesindede kammerater der, hvor sagen var et spørgsmål om liv eller død.

Samtidig må undersøgelsen mane til besindighed i forhold til kategoriske slutninger. Selvom de behandlede forhold omkring familiebaggrund og transformative udlandsrejser ser ud til at have haft stor betydning for mindst halvdelen af interviewpersonerne, så har der ganske givet været flere typer af veje ind i den politiske aktivisme på venstrefløj fra 1960 til 1990. Dels har vi her at gøre med en særlig gruppe af centralt placerede fuldtidsaktivister at gøre, dels kom en del af vores fuldtidsaktivister ikke fra aktivistiske hjem, men trådte ind i aktivistiske miljøer via tilsyneladende mere tilfældige møder i nærmiljøet. Det kan i forlængelse heraf ikke afvises, at aktivister med kommunistisk familiebaggrund var overrepræsenteret i ledelseslagene i den første generation af aktivister på den nye venstrefløj, mens andelen herefter aftog.

Det er derfor oplagt, at andre former for 'outsider'-skabende relationer og '*crossing a line*'-begivenheder samt de medrejsende skolekammerater og medstuderendes roller bør undersøges nærmere, ligesom flere deltidsaktivisters livshistorier med fordel kunne inddrages, hvis vi skal forstå problemets fulde omfang.

UPUBLICERET MATERIALE

Carl Madsens arkiv, Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv (ABA).

PUBLICERET MATERIALE

- Bak, Sofie Lene (red.): *Oral History i Danmark*, Odense: Syddansk Universitetsforlag, 2016.
- Beck, Ulrich: "Subpolitics", *Organization & Environment* 10 (1), 1997, 52-65, doi: 10.1177/0921810697101008.
- Beck, Ulrich: *Magt og modmagt i den globale tidsalder*, København: Hans Reitzels Forlag, 2006.
- Bennett, W. Lance og Alexandra Segerberg.: "The Logic of Connective Action: Digital Media and the Personalization of Contentious Politics", *Information, Communication & Society*, 15 (5), 2012, 739-768, doi: 10.1080/1369118X.2012.670661.
- Bille, Lars: "Den danske partimodels forfald?". I L. Bille og Jørgen Elklit (red.), *Partiernes medlemmer*, Magtudredningen, Aarhus: Aarhus Universitetsforlag, 2003, 9-27.
- Bjerregaard, Karen Steller: *"Et undertrykt folk har altid ret". Solidaritet med den 3. verden i 1960'erne og 1970'ernes Danmark*, ph.d.-afhandling, Roskilde Universitet, 2010.
- Borre, Ole: "Old and New Politics in Denmark", *Scandinavian Political Studies* 18 (3), 1995, 187-205, doi: 10.1111/j.1467-9477.1995.tb00161.x.
- Bosi, Lonrenzo: "Explaining Pathways to Armed Activism in the Provisional Irish Republican Army, 1969-1972", *Social Science History* 36 (3), 2012, 347-390, doi: 10.1017/S014555320001186X.
- Bryld, Claus og Anette Warring: *Besættelsestiden som kollektiv erindring*, XXXX: Roskilde Universitetsforlag, 1998.
- Clifford, Rebecca, Robert Gildea og James Mark: "Awakenings". I R. Gildea, J. Mark og A. Warring: *Europe's 1968. Voices of Revolt*, Oxford: Oxford University, 2013, 21-45, doi: 10.1093/acprof:oso/9780199587513.003.0002.
- Cole, Ardra L. og J. Gary Knowles (red.): *Lives in Context: The Art of Life History Research*, Lanham: AltaMira Press, 2001, doi: 10.1891/1062-8061.13.1.230.
- Davis, Belinda: "A Whole World Opening Up. Transcultural Contact, Difference, and the Politicization of "New Left" Activists". I B. Davis m.fl. (red.): *Changing the World, Changing Oneself. Political Protest and Collective Identities in West Germany and the U.S. in the 1960s and 1970s*, New York: Berghahn Books, 2010, 255-273.
- Featherstone, David: *Solidarity. Hidden Histories and Geographies of Internationalism*, London: Zed Books, 2012.
- Fillieule, Olivier og Eric Neveu (red.): *Activist Forever? Long-Term Impacts of Political Activism*, Cambridge: Cambridge University Press, 2019, doi: 10.1017/9781108690928.
- Geertz, Clifford: "Thick Description. Toward an Interpretive Theory of Culture". I C. Geertz (red.): *The Interpretation of Cultures. Selected Essays*. New York: Basic Books, 1973, 3-30.
- Giddens, Anthony: *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age*, Cambridge: Polity, 1991.
- Gildea, Robert, James Mark og Anette Warring: *Europe's 1968. Voices of Revolt*, Oxford: Oxford University Press, 2013, doi: 10.1093/acprof:oso/9780199587513.001.0001.
- Godbolt, James, Chris Holmsted Larsen og Søren Hein Rasmussen: "The Vietnam War. The Danish and Norwegian Experience 1964-1975", *Scandinavian Journal of History*, 33 (4), 2009, 395-416, doi: 10.1080/03468750802305267.
- Gundelach, Peter: *Sociale bevægelser og samfundsændringer. Nye sociale grupperinger og deres organisationsformer ved overgangen til ændrede samfundstyper*, Aarhus: Politica, 1988.
- Hein Rasmussen, Søren: *Sære alliancer. Politiske bevægelser i efterkrigstidens Danmark*, Odense: Odense Universitetsforlag, 1997.
- Holmsted Larsen, Chris: *Tiden arbejder for os. DKP og Vietnamkrigen*, København: Multivers, 2007.
- Hughes, Celia: "Narratives of Radical Lives. The Roots of 1960s Activism and the Making of the British Left". I Evan Smith og Matthew Worley (red.): *Against the Grain. The British far left from 1956*, Manchester: Manchester University Press, 2014, 62-79, doi: 10.7765/9781847799234.00010.

- Hughes, Celia Penelope: *The Socio-Cultural Milieux of the Left in Post-War Britain*, ph.d.-afhandling, University of Warwick, 2011.
- Janesick, Valerie J.: "Oral History, Life History, and Biography". I Audrey A. Trainor og Elizabeth Graue (red.): *Reviewing Qualitative Research in the Social Sciences*, New York: Routledge, 2013, 151-165.
- Jasper, James M.: *The Art of Moral Protest*, Chicago: University of Chicago Press, 1997.
- Jørgensen, Jesper: "Partiets grå eminence? Ib Nørlund og de interne magtkampe i DKP i 1970'erne", *Årbog 2009*, København: Arbejdsmuseet & Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv, 2010, 81-107.
- Jørgensen, Jesper: "'October' as a Marker of Radicalisation: Commemorations of the October Revolution in Denmark during the Cold War Period", *Twentieth Century Communism* 13, 2017, 41-66, doi: 10.3898/175864317822165040.
- Kaplan, Judy og Lin Shapiro (red.): *Red Diapers: Growing Up in the Communist Left*, Urbana: University of Illinois Press, 1998.
- Kvale, Steinar og Svend Brinkmann: *Interview. Introduktion til et håndværk*, København: Hans Reitzels Forlag, 2009.
- Lassen, Morten: *Kuppet i Chile – og den danske venstrefløj*, København: Informations Forlag, 2015.
- Lindekilde, Lasse og Thomas Olesen: *Politisk protest: Dynamikker, forklaringer og konsekvenser*, København: Hans Reitzels Forlag, 2015.
- Meyer, David S. og Sidney Tarrow: *The Social Movement Society*, Lanham: Rowman and Littlefield, 1998.
- Mikkelsen, Flemming, Knut Kjeldstadli og Stefan Nyzell (red.): *Popular Struggle and Democracy in Scandinavia, 1700-Present*, London: Palgrave Macmillan, 2017, doi: 10.1057/978-1-137-57855-6.
- Morgenstjerne, Christopher Munthe: *Denmark and National Liberation in Southern Africa. A Flexible Response*, Uppsala: Nordic Africa Institute, 2003.
- Møller, Morten, Niels Erik Rosenfeldt og Jesper Jørgensen: *Den røde underverden. Hemmelig kommunistisk virksomhed i Skandinavien mellem to verdenskrige*, København: Gyldendal, 2019.
- Nielsen, Henrik Kaare: *Demokrati i bevægelse*, Aarhus: Aarhus Universitetsforlag, 1991.
- Nielsen, Morten m.fl. (red.): *Aktivister mod Apartheid – dansk solidaritet med Sydafrika*, København: Sydafrika Kontakt, 2004.
- Nordentoft, John og Søren Hein Rasmussen: *Kampagnen mod Atomvåben og Vietnambevægelsen 1960-1972*, Odense: Odense Universitetsforlag, 1991.
- Oseka, Piotr, Polymeris Voglis, and Anna von der Goltz: "Families". I R. Gildea, J. Mark, and A. Warring: *Europe's 1968. Voices of Revolt*, Oxford: Oxford University, 2013, 46-71, doi: 10.1093/acprof:oso/9780199587513.003.0003.
- PET-kommissionens beretning, bd. 9. *PET's overvågning af den antiimperialistiske venstrefløj 1945-1989*, København: PET-kommissionen, 2009.
- PET-kommissionens beretning, bd. 10. *PET's overvågning af protestbevægelser 1945-1989*, København: PET-kommissionen, 2009.
- Polletta, Francesca: *It Was Like a Fever. Storytelling in Protest and Politics*, Chicago: University of Chicago Press, 2006, doi: 10.7208/chicago/9780226673776.001.0001.
- Rosanvallon, Pierre: *Counter-Democracy: Politics in an Age of Distrust*, New York: Cambridge University Press, 2008, doi: 10.1017/CBO9780511755835.
- Slobodian, Quinn: "Guerilla Mothers and Distant Doubles. West German Feminists Look at China and Vietnam, 1968-1982", *Zeithistorische Forschungen* 12, 2015, 1-27, doi: 10.14765/zzf.dok-1461.
- Thing, Morten: *Kommunismens kultur. DKP og de intellektuelle 1918-1960*, bd. 1-2, København: Tiderne skifter, 1993.
- Thing, Morten: *Min egen historie*, København: Nemos Bibliotek, 2017.
- Thompson, Paul: "Family Myths, Models and Denials in the Shaping of Individual Life Paths". I Daniel Bertaux og Paul Thompson (red.): *International Year Book of Oral History and Life Sto-*

- ries. *Between Generations, Family Myths, Models and Memories*, bd. 2, Oxford: Oxford University Press, 1993, 14-37.
- Touraine, A.: *The Voice and the Eye. An Analysis of Social Movements*, Cambridge: Cambridge University Press, 1981.
- Vietnam-Solidaritet. *Fællesorgan for Vietnamindsamlingen-Giro 1616, Vietnamklubberne og De Storkøbenhavnske Vietnamkomiteer*, 1972.
- Yang, Goubin: *The Red Guard Generation and Political Activism in China*, New York: Columbia University Press, 2017, doi: 10.7312/yang14964.
- Øvig Knudsen, Peter: *BZ. Du har ikke en chance – tag den! Et familiedrama*, København: Gyldendal, 2016.

JESPER JØRGENSEN

ARKIVAR

ARBEJDERMUSEET & ARBEJDERBEVÆGELSENS BIBLIOTEK OG ARKIV

ABSTRACT (EN)

Solidarity with Other ‘Others’

Life History Pathways into Political Activism on the Danish Left Wing, 1960-1990

The present paper is anchored in the project Protest! – a Velux Foundation funded collaboration between the Danish Workers Museum and Department of Political Science at Aarhus University. Through research, exhibition and educational programs, the project examines change, continuity, and variation in political activism on the political left-wing in Denmark 1960-2020. The empirical base is newly conducted interviews with 15 contemporary activists and 15 historical activists from the anti-Vietnam war, the anti-apartheid and the environmental movements. A key question is why and how people become activists. In explaining this, by analyzing life history pathways to political activism the paper identifies similarities in family trajectories, transformative travels abroad, and encounters with other ‘others’, but also variations in personal backgrounds and motivations.